

David Erik Pipan

Slovenci v avstro-ogrskih vojaških gorskih enotah pred in med prvo svetovno vojno

Ob stoletnici ustanovitve prve vojaške gorske enote na slovenskem.

1. marca 2011 Slovenci obeležujemo pomembno obletnico povezano z vojaškim gorništvom. Pred 100. leti smo dobili prvo vojaško gorsko enoto. Čeprav se je dogodek zgodil v tedanji državi Avstro-Ogrski, se je zgodil na naših tleh in našim ljudem in zato je prav, da se ga primerno spomnimo.

Kljub temu, da je bila Avstro-ogrška v svojem zahodnem delu gorska država, je v svojo vojsko razmeroma pozno uvedla posebne gorske enote. Prve za gorsko bojevanje izurjene enote je uvedla komaj leta 1906, medtem, ko je njena zahodna sosedna Italija, že od leta 1872 imela alpinske polke. Naloga teh enot je bila zaščita meje v gorah. 1906 leta sta bila kot gorska enota opremljena I. in II. polk tirolskih deželnih strelcev, ter celovski 4. domobranski pehotni polk. 1909 leta se jim je pridružil še III. polk tirolskih deželnih strelcev. Kot zadnji polk, ki je spadal med domobranske gorske enote (Landwehrgebirgstruppen), je bil 1. marca 1911 v gorsko enoto preoblikovan ljubljanski domobranski pehotni polk št. 27. in od tega datuma dalje lahko govorimo o začetku vojaškega gornišтва na slovenskem. Kljub temu, da je bil ta polk del mogočne avstro-ogrske armade, so ga na slovenskih tleh že takrat imenovali »slovenski planinski polk«, saj je bil to naš domači polk, v katerem so služili slovenski fantje.

Polk pred prvo svetovno vojno

Cesarsko kraljevi Domobranski pehotni polk št. 27 »Ljubljana« (K.k. Landwehr Infanterie Regiment Laibach Nr. 27, LIR27) z nabornim okolišem

Ljubljana in Trst ter sedežem v Ljubljani, je bil ustanovljen 1. oktobra 1901. Nastal je iz III. in iz IV. poljskega bataljona, domobranskega pehotnega polka št.4 iz Celovca (K.k. Landwehr Infanterie Regiment Klagenfurt Nr. 4, LIR4) in enega na novo ustanovljenega bataljona. V njem so služili večinoma slovenski fantje iz področja takratnih dežel Goriško-Gradiščanske in Kranjske. V ljubljanski domobranski kasarni je bilo nameščeno polkovno poveljstvo in vsi trije bataljoni, prvi s štirimi stotnijami in drugi ter tretji bataljon s po tremi stotnijami.

Priprave na reorganizacijo polka v gorsko enoto, ki je bila predvidena za leto 1911, so se začele že 30. marca 1908 ko je bil II. bataljon C. kr. domobranskega pehotnega polka št. 5 »Pola« (LIR5) iz goriške kasarne Erzherzog Rainer premeščen v matični Pulj, kjer sta se nahajala njegova preostala dva bataljona. Na njegovo mesto je iz Celovca prispel II. bataljon domobranskega pehotnega polka št. 4 »Klagenfurt« (LIR4). Ta polk je bil v gorsko enoto preoblikovan že leta 1906. Cilj premestitve tega bataljona (II/LIR4) v Gorico je bila priprava urjenja in formiranje jedra za spremembo LIR27 v gorsko enoto.

1. marca 1911 je bil polk uradno preoblikovan v gorsko enoto (Landwehrgebirgsregiment), na novo pa so bili sestavljeni tudi njegovi bataljoni. V kasarni Erzherzog Rainer v Gorici je bil kot gorska enota formiran II. bataljon LIR27, vendar ta enota ni bila na novo sestavljena, temveč je nastala s preimenovanjem II. bataljona LIR4, ki se je s svojimi štirimi stotnijami tam že nahajal. 1. januarja 1912 so izločili dele III. bataljona in jih priključili k LIR4. Po reorganizaciji je bil LIR27 sestavljen le iz dveh bataljonov namesto običajnih treh. Prvi bataljon je imel poveljstvo in kader v ljubljanski kasarni, sestavljen pa je bil iz petih stotnij, drugi bataljon pa je imel poveljstvo in svoje štiri stotnije v goriški kasarni.

Preoblikovanje polka v gorsko enoto pa je pomenilo tudi bistveno spremembo v uniformi, opremi in vadbi moštva, s tem pa je bila polku

zaupana tudi obramba meje z Italijo na območju od Gorice do trdnjave Kluže. Skladno s to nalogo so bile tudi njegove stotnije v poletnih mesecih razporejene na tem območju, saj so pripadniki obeh bataljonov zapustili svoje mestne kasarne ter se namestili v manjših kasarnah po vaseh ob meji z Italijo. Posamezne stotnije prvega bataljona so bile razporejene: prva v Bovcu (Kluže), druga v Breginju, tretja v Logjeh, četrta skupaj s strojničnim oddelkom v Kobaridu in peta na Livku. Poveljstvo drugega bataljona je bilo poleti nameščeno v Tolminu, kjer se je nahajal tudi strojnični oddelek ter šesta stotnija, sedma je bila v Srednjem pri Kambreškem, osma v Kanalu, deveta pa v Kojskem. Iz teh vasi so hodili na pohode v okoliško hribovje, kjer so se urili v gorskih veščinah in vojskovanju.

Nekaj vtisov iz tovrstnih pohodov je v spominskem sestavku objavljenem med obema vojnama strnil pripadnik tega polka Ivan Matičič.

»Bilo je nekaj let pred vojno. Naš slovenski planinski polk je bil na orožnih vajah poleti na skrajni tedanji avstrijski - italijanski meji, nastanjen po naših primorskih trgih, vaseh, hribih in brdih. V divno lepi Soški dolini so bile raztresene slovenske čete...

Neštetokrat smo šli iz Kanala ali iz Plav čez 800 metrov visoko Korado na vaje v solnčna goriška Brda... Vsa pota smo premerili v Brdih, vse skale oblazili, vse prehode čez potok Idrijco premotrili, vsa skrivališča iztaknili in se pripravljali za veliki odpor proti sovražniku. Vse domove smo obiskali in vse vasi in z dobrim ljudstvom delili bridke in vesele ure in dni. In če smo se kdaj vtihotapili čez Idrijco na ono stran, so nas tamošnji prebivalci ravno tako vzradoščeni pozdravili, ker onstran stare meje Idrijce prebivajo tudi še Slovenci, tako imenovani Beneški Slovenci ali Rezijani... Če so nas pri našem prekoračenju zalotili laški karabinjeri, smo pa malo zarentačili, jim pokazali zobe - in šli so kot zajci...

Zadnje mesece pred vojno smo šli pa iz našega divnega Kanala po lepi beli cesti ob Soči skozi Avče na Ročinj in visoko v vas Srednje tik ob laški meji ob Idrijci. Tu smo ostali več tednov. Ljudje so nas imeli radi in so rekli, da se prav nič ne boje Lahov, dokler bo na meji toliko slovenskih fantov... Iz Srednjega smo delali vaje na Mrzli vrh (1360 m), od koder je krasen razgled po vsej naši zeleni in rodovitni Tolminski dolini... Ali pa smo kolovratili po grebenu Kolovrata in Ježe tik ob tedanji državni meji, od koder se svet proti zahodu počasi spušča v ravnino in se tako odpre razgled po vsej Beneški Sloveniji. S teh grebenov smo šli doli skozi vas Livek v Kobarid, najlepši slovenski trg na Tolminskem, ki je naša kremenita narodna trdnjava. Od tu smo šli proti zahodu še kakih deset kilometrov do naših zadnjih

tolminskih postojank: Breginj in Logje blizu Matajurja (1600 m)... Ko smo si dobro ogledali tudi ob tej meji vse vojaške postojanke, smo odšli nazaj po lepi cesti skozi Kobarid proti Tolminu. Ob cesti tostran Kobarida je naša četa počivala. In tedaj smo zrlj tja gor na prijazni holm, na ljubko vasico Vrsno, kjer je bil rojen in kjer počiva na pokopališču pri Sv. Lovrencu naš nepozabni ljubljene Simon Gregorčič. Nehote smo se spomnili njegove lepe pesmi „Vojaci na poti“ in zapeli smo po svojem napevu:

*Pomladni cvet odeva svet,
tako cvetemo mi;
pod nebom ptičev trop neštet,
po cesti gremo mi.
Zdaj ne boji nihče se nas,
mi ne grozimo tod;
pozdravlja mnog nas lep obraz,
gredoče mimo tod.
Koj bomo pa oblak strašan
ob uri hudi mi;
sovražni roj bo pač končan,
z njim morda — tudi mi . . .*

Odkorakali smo dalje po vroči cesti, želeč si kmalu zopet nazaj v Gregorčičev „planinski raj“. A nismo se vrnili več... Nekaj težkega nam je leglo v srce. Zaslutili smo, da se bliža velikansko gorje in trpljenje.

In mesec dni nato se je vnela velika svetovna vojna.«

Polk med prvo svetovno vojno

Po končani mobilizaciji so v polku zbrali 4777 mož in z njimi so formirali štiri bataljone. Prvi in tretji bataljon sta se zbrala v Ljubljani, drugi in četrti pa v Gorici. 15. avgusta 1914 zjutraj se je polk iz Ljubljane z vlakom odpeljal proti ruskemu bojišču. 26. avgusta 1914 je med napadom pri Przemyslu doživel ognjeni krst. Napad je bil odbit, polk pa se je s hudimi izgubami umikal, ter se

ponovno zbral pri Lvovu. S poraženo avstro-ogrsko armado se je povlekel v Karpatе. Decembra 1914 je po hudem boju ob reki Visli (Wistoka) pri Jasu, v polku ostalo samo še okoli 500 moš. 4.2.1915 se je polk v hudi bitki na Kastelik vrhu v Karpatih posebej izkazal in leto pozneje so ta dan praznovali kot polkovni praznik. Maja 1915 je po nemškem prodoru pri Gorlicah polk napredoval do Dnestra.

Še pred začetkom bojev na soški fronti je bil na tolminsko poslan njegov 9. pohodni bataljon. Na ljubljanski kolodvor, od koder se je proti meji odpeljal 6. maja 1915, je korakal z veliko slovensko trobojnico. Najprej je zasedel položaje južno od Tolmina, na območju Mengor, kjer je pričakal začetek vojne z Italijo, od tam pa je bil premeščen na zahodni rob Doberdobske planote, kjer je branil svoje položaje med prvo in drugo soško ofenzivo. 30. avgusta se je bataljon odpeljal na Koroško bojišče in se tam združil s polkom, ki se je vrnil iz ruskega bojišča. Za mesec dni je polk zasedel položaje v pogorju Viša in Montaža. V drugi polovici septembra 1915 pa je bil premeščen na bovško bojišče, kjer je zasedal položajem med Rombonom in Šmohorjem, poveljstvo pa je imel na planini Duplje pri Krnskih jezerih. Na teh položajih so ostali do pomladi 1916. Posebno hudih bojev na tem področju ni bilo, vendar je polk kljub temu utrpel izgube. Nekaj tudi zaradi snežnih plazov, ki so se sprožali za božične praznike. V obeležitev prve obletnice bojev na Kastelik vrhu, so s slovesnim programom otvorili veliko večnamensko dvorano, ki so jo pripadniki polka zgradili v bližini planine Duplje. V času bivanja v gornjem Posočju so s posebej izurjenimi pripadniki polka, ustanovili novo, 13. visokogorsko stotnijo (HGK13/LIR27), ki ji je poveljeval stotnik Ivan Rojnik. Kasneje je postala samostojna in preimenovana v 11. visokogorsko stotnijo (HGK11). Vse do preboja fronte, oktobra 1917, je bila prisotna v zgornjem Posočju. Položaje na Rombonu je I. bataljon zapustil že sredi februarja in bil za mesec dni premeščen na koroško bojišče, na območje gore Findenig Kofel. Preostala dva bataljona pa sta domače bojišče zapustila v drugi polovici meseca marca. 26. marca se je celoten polk v Ratečah vkrcal na vlak in se odpeljal na Tirolsko kot okrepitev za veliko ofenzivo. Po zasluženem počitku, je polk sodeloval v ofenzivi in na gori Monte Cengio v zmagovitem boju na nož

premagal italijansko brigado Forli. Kljub velikim izgubam pa je bil napad na sosedni hrib Monte Páú, neuspešen.

24. junija 1916 je moral polk zaradi ruske ofenzive znova z vlakom v Galicijo, kjer je prebil celoten julij in avgust v boju z Rusi. Konec avgusta pa se je polk vrnil na soško bojišče, najprej je bil kot rezerva 7. korpusa nameščen na Trnovski planoti, kasneje pa je zasedel položaje na zahodnem robu komenskega krasa. V 8. soški bitki je 2. bataljon od 9. do 12. oktobra 1916 izgubil tretjino vseh ljudi, ko je zavračal italijanske napade med Lokvico in Volkovnjakom (Nad Logem). Konec oktobra je bil polk na počitku v kraškem zaledju, od tam pa je odšel na položaje k Hudem Logu in zasedel črto Sela – Hudi Log – Opatje selo. Na teh položajih je prebil 9. soško bitko. V spomin na te boje so kasneje naredili tudi polkovno značko.

5. novembra se je polk vrnil v Komen, kjer ga je obiskal general Borojević. Dokaj mirno zimsko obdobje med 9. in 10. ofenzivo je prebil na kraški planoti, deloma v strelskih jarkih na Fajtem hribu, delno pa v zaledju. 19. marca 1917 se je polk preimenoval v Gorski strelski polk št. 2 (K.k. Gebirgs Schützen Regiment N.2, GSR2). Med 10. soško bitko je bil polk večinoma v rezervi. V 11. soški bitki je bil pri Špacapanih, od 4. do 11. septembra 1917 pa je skupaj z nekaterimi drugimi enotami branil hrib Škabrijel. V hudih bojih je utrpel velike izgube, izgubil je 30 častnikov ter 1173 mož. Za obrambo hriba je bil polk posebej pohvaljen, častniki in vojaki pa so si prislužili 1432 odlikovanj. Po zasluženem počitku se je polk vrnil na območje Fajtega hriba in Renč.

Oktobra 1917 je polk po zlomu soške fronte v Zgornjem Posočju 28. oktobra odšel za umikajočimi Italijani, Piavo je dosegel 13. novembra. Nekaj časa je bil v zaledju, decembra pa spet na položajih ob Piavi. V kraju Romans pri Kodroipu ga je spomladi obiskal cesar Karel I. V Kodroipu ga je 17. aprila 1918 obiskalo tudi predstavništvo mesta Ljubljane z županom Tavčarjem na čelu in polku izročilo srebrno trobento z dvojezičnim posvetilom: "*Hrabremu polku gorskih strelcev št. 2 / posvetila mestna občina Ljubljanska*".

Med divizijsko vajo ob reki Tilment, ki jo je opazoval tudi cesar Karel, je bilo izstreljenih proti cesarju več ostrih strellov in zato je bil polk razorožen, orožje mu je bilo spet vrnjeno dve uri pred odhodom na bojišče ob reki Piavi. V junijski

ofenzivi 1918 je polk uspešno napadal v smeri Trevisa, po neuspehu ofenzive pa se je umaknil nazaj čez Piavo.

25. oktobra 1918 se je v Kodroipu, tik pred odhodom na bojišče, polk uprl. V uporju je bilo 7 padlih, 16 ranjenih in 200 zaprtih, ves polk je bil razorožen. Ko mu je bilo vrnjeno orožje in bi znova moral na fronto, se je 29. oktobra ponovno uprl in se pod vodstvom svojih oficirjev odpravil proti domovini.

Prve dni novembra, po tem ko je iz polka izstopilo moštvo drugih narodnosti, se je v Gorici preimenoval v Jugoslovanski gorski strelski polk št. 2 in prisegel Narodnemu svetu. Prijazno je sprejel Italijane, ti pa so zahtevali, da polk zapusti Gorico, zasegli pa so tudi ves vojni material, ki ga je polk zbral ob razoroževanju umikajočih avstrijskih enot. Stotnik Ivan Rojnik je pripeljal v Ljubljano samo kakih 70 mož, ostali so se na poti porazgubili. Ti moške so se v Ljubljani združili z deli nadomestnega bataljona in tako formirali Slovenski planinski polk, ki je sodeloval v bojih za slovensko severno mejo.

Isto naborno območje kot LIR27-GSR2 je imel tudi črnovojniški pehotni polk št. 27 (Landsturm Infanterie Regiment N. 27, LstIR27), zato ni nič nenavadnega, da je tudi marsikateri častnik prišel iz vrst planinskega polka. Črnovojniške enote so sestavljali predvsem vojaki starejših letnikov in tisti, ki niso bili primerni za bojne operacije, vendar se je med vojno kaj hitro pokazala potreba tudi po teh vojaki in številne črnovojniške enote so se izkazale tudi kot odlične bojne enote. LstIR27 ni bil nobena izjema, sodeloval je v bojnih operacijah v Bosni, na Oslavju, na Banjski planoti in v Romuniji, kjer je tudi dočakal konec vojne.

Visokogorske stotnije in druge slovenske enote, ki so se v letih 1914-18 bojevale v gorah

Na tem mestu velja na kratko omeniti tudi nekatere druge gorske enote AO vojske, v katerih so služili Slovenci. V prvi vrsti vsekakor koroški LIR4 – GSR1, katerega zgodovina je vse od ustanovitve LIR27, leta 1901, naprej tesno

povezana z našim domačim polkom. Tudi vojna pot tega polka, je podobna vojni poti slovenskega polka, saj sta oba pripadala 44. diviziji avstrijskega domobranstva in sta v njenem okviru sodelovala na istih bojiščih.

V gorah pa so se bojevale tudi nekatere druge pretežno slovenske enote, pa čeprav niso bile posebej izurjene za gorsko bojevanje. Na tem mestu bi izpostavili skoraj popolnoma slovenska, 7. lovski bataljon in 17. pehotni polk. Pravzaprav, bi se zgodila velika krivica, če bi pozabili na ti dve enoti, saj sta bili skoraj leto in pol prisotni na območju gora Monte Campigoletti in Monte Chiesa, kjer sta prestali tudi zelo hudo zimo 1916-17 in za seboj pustili neizbrisne sledove.

Ker pa govorimo o slovenskemu vojaškemu gorništvu, je potrebno še posebej izpostaviti visokogorske stotnije (Hochgebirgskompagnie, HGK).

S stabilizacijo fronte med Italijo in AO, je velik del fronte potekal po visokogorju, zato se je kmalu pojavila potreba po posebej izurjenih enotah, ki bi bile usposobljene za bojno delovanje tudi v najtežjih visokogorskih razmerah. V ta namen so na posameznih sektorjih ustanovili posebne, visokogorske stotnije. Visokogorske stotnije so bile samostojne taktične enote, neposredno podrejene poveljstvu sektorja na katerem so delovale, običajno brigadi, ali diviziji. Te stotnije so sestavili s posebej izbranimi vojaki, ki so jih izbrali iz enot, ki so se nahajale na določenem območju. Na začetku so bili to predvsem pripadniki polkov tirolskih deželnih strelcev (TLSR I-III), tirolskih cesarskih lovcev (TKJR 1-4), ter domobranskih polkov št. 4 (LIR4) in 27 (LIR27), kasneje pa so te enote dopolnjevali predvsem z vojaki, ki so uspešno opravili vojaške smučarske tečaje. Ti izbranci so morali biti vajeni gora že iz svojega civilnega življenja, poleg tega se je od njih zahtevalo, da so odličnega zdravja, da so nadpovprečno fizično sposobni, da že iz civilnega življenja obvladajo plezalske in smučarske veščine. Še preden pa so jih poslali na bojišče, so bili deležni posebnih vojaških alpinističnih in smučarskih usposabljanj. Te enote so običajno uporabljali za trasiranje prehodov po

najtežje prehodnih območjih, izvidovanje, patroljiranje in posebej zahtevne vojaške naloge na najtežavnejših visokogorskih bojiščih. Vsi pripadniki teh stotnij so morali biti veščji samostojnega delovanja na bojišču, odlično so morali poznati sektor na katerem so delovali, še posebej pa orientacijo v visokogorju, častniki pa so morali obvladati tudi veščine topniških opazovalcev. Ko pripadniki visokogorskih stotnij niso bili na bojišču, so se vsakodnevno urili na plezalnih poligonih ali kako drugače izpopolnjevali svoja vojaško alpinistična znanja.

V osnovi je vsaka visokogorska stotnija štela okoli 200 mož. Razdeljeni so bili v tri pehotne vode, en vod lahkih strojnic, tehnični oddelek in dve patrolji telefonistov. Poleg ostale zimske in visokogorske opreme je imel vsak vod še 20 parov smuči in številna bela maskirna ogrinjala.

Za nas so zanimive predvsem visokogorske stotnije št. 59. (7.), 8., 9., 10., 13. (11.), 44. (21.) in 1/IR47 saj so v njih služili številni Slovenci.

Visokogorska stotnija št. 59, je pripadala 59. gorski brigadi in so jo sestavljali skrbno izbrani in gora vajeni pripadniki te brigade. Svoj bazni tabor je imela v taboru »Bartolo lager« pri Žabnicah. V neposredni bližini tabora je Julius Kugy, takrat v službi kot alpinski referent v 59. gorski brigadi in odličen poznavalec Julijskih Alp, v Trnovem logu (Bartolo graben) ustanovil plezalno šolo s plezalnim poligonom, katere direktor je bil izvrsten plezalec, topniški poročnik Guido Mayer. Kasneje so visokogorsko stotnijo dopolnili še s pripadniki smučarskega oddelka št. 33, ki so ga sestavljali večinoma pripadniki koroškega LIR4 in jo preimenovali v visokogorsko stotnijo št. 7. Tudi visokogorske stotnije št. 8, 9, in 10 so bile sestavljene večinoma iz moštva, ki je izhajalo iz LIR4 in so bile vse do preboja fronte, oktobra 1917, prisotne in vojaško aktivne v Julijcih.

Jedro visokogorske stotnije št. 13 (HGK13/LIR27) je sestavljalo moštva našega domačega LIR27 v njej pa so služili tudi številni domačini iz zgornjega Posočja in Gorenjske. Marsikateri izmed njih je gore v katerih je med vojno služboval,

odlično poznal že iz svojega predvojnega civilnega življenja, saj so delali kot gorski vodniki, gozdarji, lovci, pastirji... Stotniji, ki se je leta 1917 preimenovala v visokogorsko stotnijo št.11, je poveljeval aktivni stotnik Ivan Rojnik, njene patrulje pa so pogosto sodelovale v težavnih visokogorskih operacijah, predvsem na izpostavljenih in pozimi težko dostopnih položajih na Rombonu, Javorščku in Vršiču, za kar je bila stotnija večkrat pohvaljena. V oktobru 1917 so se nekateri pripadniki stotnije udeležili tudi posebnega usposabljanja v plezalni šoli v vojaškem taboru Vrsnik pri Soči, ki ga je vodil Kugy. Zadnja vojaška operacija te stotnije je bilo sodelovanje pri preboju 24. oktobra 1917 na območju Kala (Vršičvorstellung) v krnskem pogorju. Po uspešni ofenzivi je bila stotnija razpuščena, pripadnike pa so vrnil polku, ki se je takrat nahajal v Furlaniji.

Visokogorska stotnija št. 44, je bila za razliko od ostalih zgoraj navedenih, divizijska visokogorska stotnija in kot taka podrejena neposredno poveljstvu 44. domobranske divizije (Landwehrinfanteriedivision 44). Sredi februarja 1916 so jo sestavili iz smučarskih oddelkov domobranskih pehotnih polkov št. 2, 4, 21 in 27, ki so takrat sestavljali omenjeno divizijo. Kot taka je sledila diviziji tudi med južnotirolsko ofenzivo, vendar v bojih ni sodelovala. Kasneje je bila preimenovana v visokogorsko stotnijo št. 21 in premeščena na območje gore Punta Albiolo v bližini prelaza Tonale, kjer je ostala do konca vojne.

Svojo visokogorsko stotnijo so za obdobje, ko so se nahajali na koroškem bojišču, natančneje na območju med Celonom in Velikim Palom, formirali tudi znotraj V. bataljona mariborskega 47. pehotnega polka. Nosila je oznako HGK1/IR47. Koliko časa je bila stotnija aktivna, ni znano, najverjetneje pa so jo razpustili, ko je bataljon zapustil omenjeno bojišče. Tudi v polkovni zgodovini ni omenjena, edini do sedaj znani dokazi o njenem obstoju so fotografije iz zapuščine poročnika Ernsta Juritča.